

bus, sed crassi mentibus, adspirare non possunt: Deum scilicet non esse corporeum, nullam ejus partem corporeis oculis posse sentiri, nihil de substantia ejus atque natura ullo modo esse violabile aut commutabile, aut^a compositum aut fictum: quæ si mihi concedis (non enim aliter de Deo sentiendum est) omnia illorum machinamenta subversa sunt. Illud verò quomodo sit, ut nec Deus malum genuerit aut fecerit, nec ulla sit fueritve unquam natura atque substantia, quam non Deus aut genuerit aut fecerit, & tamen à malo nos liberet; tam necessariis rationibus approbatur, ut dubitari omninò non possit, præsertim tibi, atque talibus; si tamen bono ingenio pietas, & pax quædam mentis accedat, sine qua de tantis rebus nihil prorsus intelligi potest. Et hîc non fama de fumo est, & nescio qua fabella Persica, cui satis est aurem accommodare, & animum non subtilem, sed planè puerilem. Longè omninò, longè se aliter, non ut manichæi desipiunt, veritas habet. Sed quoniam iste sermo noster multò processit longiùs quàm putabam, hîc finem libro faciamus: in quo meminere volo, * nondum me manichæos cœpisse refellere, & illas nugas nondum invasisse: neque de ipsa Catholica magnum aliquid aperuisse; sed voluisse tantummodo erudere tibi, si possem, falsam opinionem de veris christianis malitiosè aut imperitè nobis insinuatam, & erigere ad magna quædam & divina discenda. Quare hoc volumen ita sese habeat: placatiore autem animo tuo facto, ero fortasse in ceteris promptior.

AD-

^a In MSS. aut composititium.

Persica fabella.

* E. Retr. 14.

ADMONITIO IN SEQUEM LIBRUM DE VERA RELIGIONE.

INTER opuscula, quæ S. Augustinus nondum presbyter (quam dignitatem anno 391. adeptus est) emisit in lucem, postremum in Retractationibus locum adsignat Libro de Vera Religione; quem idcirco ad annum 390. referendum censemus. Jam ante annos aliquot hujus argumenti tractationem Romaniano civi suo, & Mæcenati pollicitus erat, uti meminit cap. 7. n. 12. Id verò in se receperat scribens an. 386. contra Academicos lib. 2. cap. 3. n. 8. Porro in epistola 113. ad Romanianum, confectum à se opus memorat, ipsi propediem transmittendum.

Evodium postea de existentia Dei dubia quædam proponentem ad huncce librum remittit in epist. 101. patetque ex epist. 32. ad Paulinum, eundem librum unum esse ex quinque illis, quos Pentateuchum contra manichæos appellat Paulinus, qui eos ab Alypio dono acceperat, & quorum occasione in laudem Augustini sic exclamat in epist. 31. O vere sal terræ, quo præcordia nostra, ne possint sæculi vanescere errore, condiuntur! O lucerna dignè supra candelabrum Ecclesiæ posita, quæ latè catholicis urbibus de septiformi lychno pastum oleo lætitiæ lumen effundens, densas licet hæreticorum caligines discutis, & lu-

lucem veritatis à confusione tenebrarum, splendore clarifici sermonis enubilas &c. *Certè liber de Vera Religione, si quis alius, hoc elogium Augustino demerebatur. Etsi enim recens tum, cum eum scripsit, in veræ religionis partes perductus esset, nec alio quàm christiani catholici nomine præditus; eo tamen sublimi modo christiana Religionis sacramenta exponit, oppositorumque dogmatum in primis manichæorum revellit fundamenta, ut jam tum absolutissimi doctoris, & strenuissimi episcopi vices impleverit.*

LIB. I. RETRACT. CAP. XIII.

1. **T**UNC etiam *de Vera Religione* librum scripsi, in quo multipliciter & copiosissimè disputatur, unum verum Deum, id est, Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum Religionē vera colendum: & quanta misericordia ejus, per temporalem dispensationem concessa sit hominibus christiana Religio, quæ vera Religio est, & ad eundem cultum Dei quemadmodum sit homo quadam vita sua coaptandus. Maximè tamen contra duas naturas manichæorum liber hic loquitur.

Cap. 10.

2. In hoc libro quodam loco: *Sit, inquam, tibi manifestum atque perceptum, nullum errorem in Religione esse potuisse, si anima pro Deo suo non coleret animam, aut corpus, aut phantasmata sua.* Hic animam pro universa creatura incorporali posui, non loquens more Scripturarum, quæ animam, quando non translato verbo utuntur, nescio utrùm velint intelligi nisi eam, qua vivunt animalia mortalia, in quibus & homines sunt, quamdiu mortales sunt. Paulò post autem eundem

dem sensum meliùs sum, breviùsque complexus, ubi dixi: *Non ergo creaturæ potiùs quàm creatori serviamus, nec evanescamus in cogitationibus nostris, & perfecta Religio est.* Creaturam quippe uno nomine utramque, id est, spiritalem corporalemque significavi. Restat quod ibi dixi, *aut phantasmata sua:* propter quod hic dixi, *nec evanescamus in cogitationibus nostris.*

3. Item quod dixi: *Ea est nostris temporibus christiana Religio, quam cognoscere ac sequi securissima & certissima salus est;* secundùm hoc nomen dictum est, non secundùm ipsam rem, cujus hoc nomen est. Nam res ipsa, quæ nunc christiana Religio nuncupatur, erat apud antiquos, nec defuit ab initio generis humani, quousque ipse Christus veniret in carne, unde vera Religio quæ jam erat, cœpit appellari christiana. Cùm enim eum post resurrectionem adscensionemque in cælum cœpissent Apostoli prædicare, & plurimi crederent, primùm apud Antiochiam, sicut scriptum est, appellati sunt discipuli christiani. Propterea dixi: *Hæc est nostris temporibus christiana Religio;* non quia prioribus temporibus non fuit, sed quia posterioribus hoc nomen accepit.

4. Alio loco: *Intende igitur, inquam, in hæc quæ sequuntur diligenter & piè, quantum potes: tales enim adjuvat Deus.* Quod non ita intelligendum est, quasi tantummodo tales adjuvet, cùm adjuvet etiam non tales, ut sint tales, id est, ut diligenter & piè quærant: tales autem adjuvat, ut inveniant. Itemque alibi: *Deinde, inquam, jam erit consequens, ut post mortem corporalem, quam debemus primo peccato, tempore suo atque ordine suo hoc corpus restituitur pristinae stabilitati.*

Tom. I.

P

Quod

Ibidem.
Religio christiana apud antiquos fuit.
Act. II.
26.

Cap. 12.

Quod sic accipiendum est, quia etiam pristina stabilitas corporis, quam peccando amisimus, habebat tantam felicitatem, ut in defectu non vergeret senectutis. Huic ergo pristinae stabilitati restituatur hoc corpus in resurrectione mortuorum. Sed habebit amplius, ut nec alimentis corporalibus sustentetur; sed ad sufficientiam vivificetur solo spiritu, cum resurrexerit in spiritum vivificantem, qua causa etiam spiritale erit. Illud autem quod primum fuit, quamvis non moriturum nisi homo peccasset, tamen animale factum est in animam viventem.

Cap. 14. 5. Et alibi: *Usque adeo, inquam, peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium.* Potest videri falsa hæc definitio; sed si diligenter discutiatur, invenietur esse verissima. Peccatum quippe illud cogitandum est, quod tantummodo peccatum est, non quod est etiam poena peccati, sicut superius ostendi, cum quædam commemorarem ex libro tertio de Libero arbitrio. Quamvis & illa quæ non immerito non voluntaria peccata dicuntur, quia vel à nescientibus vel à coactis perpetrantur, non omnimodo possunt sine voluntate committi: quoniam & ille qui peccat ignorans, voluntate utique facit, quod cum faciendum non sit, putat esse faciendum. Et ille qui concupiscentie adversus spiritum carne, non ea quæ vult facit, concupiscit quidem nolens, & in eo non facit quod vult: sed si vincitur, concupiscentiæ consentit volens, & in eo non facit nisi quod vult, liber scilicet justitiæ, servusque peccati. Et illud quod in parvulis dicitur originale peccatum, cum adhuc non utantur arbitrio voluntatis, non absurdè vocatur etiam

Lib. 1.
Retr. c. 9.

VO-

voluntarium, quia ex prima hominis mala voluntate contractum, factum est quodammodo hereditarium. Non itaque falsum est quod dixi: *Usque adeo peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium.* Ideo gratia Dei non solum reatus omnium præteritorum solvitur in omnibus, qui baptizantur in Christo, quod fit spiritu regenerationis, verum etiam in grandibus voluntas ipsa sanatur, & præparatur à Domino, quod fit spiritu fidei & caritatis.

6. Alio loco in eo quod dixi de Domino Jesu Christo: *Nihil egit vi, sed omnia suadendo & monendo;* non mihi occurrerat, quod vendentes & ementes flagellando eiecit de templo. Sed quid hoc, aut quantum est? Quamvis & dæmones nolentes ab hominibus, non sermone suasionis, sed vi potestatis eiecerit. Item alio loco: *Prius, inquam, isti sequendi sunt, qui unum Deum summum, solum verum Deum, & solum colendum esse dicunt: si apud hos veritas non eluxerit, tum demum migrandum est.* Quod ita potest videri dictum, quasi de hujus Religionis veritate dubitaverim. Dixi autem sicut ei * congruebat, ad quem scribebam. Sic enim dixi: *Si apud hos veritas non eluxerit, nihil dubitans quod apud eos elucesceret, quemadmodum ait Apostolus, si Christus non resurrexit, non utique dubitans, quod resurrexerit.*

7. Item quod dixi: *Nec miracula illa in nostra tempora durare permissa sunt, ne anima semper visibilia quæreret, & eorum consuetudine frigeret genus humanum, quorum novitate flagravat, verum est quidem: non enim nunc usque, cum mantis imponitur baptizatis, sic accipiunt Spiritum Sanctum,*

Cap. 16.

Cap. 25.

* Romania-
no.

1. Cor. 15.
14.

P 2

tum,

tum, ut loquantur linguis omnium gentium: aut nunc usque ad umbram transeuntium prædicatorum Christi sanantur infirmi: & si qualia tunc facta sunt, quæ postea cessasse manifestum est. Sed non sic accipiendum est quod dixi, ut nunc in Christi nomine fieri miracula nulla credantur. Nam ego ipse quando istum ipsum librum scripsi, ad Mediolanensium corpora Martyrum in eadem civitate cæcum illuminatum fuisse jam noveram, & alia nonnulla, qualia tam multa etiam istis temporibus fiunt, ut nec omnia cognoscere, nec ea quæ cognoscimus, enumerare possimus.

Protasii, &
Gervasii: 1.
9. Conf. c.
7.

8. Et alio loco illud quod dixi: *Sicut ait*

Cap. 41. *Apostolus: Omnis ordo à Deo est; non eisdem verbis hoc dixit Apostolus, quamvis eadem videatur esse sententia. Ait quippe ille:*

Rom. 13. 1. *Quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Et alibi: Prorsus, inquam, nemo nos fallat: quidquid rectè vituperatur, in melioris comparatione respicitur. Hoc de substantiis, atque naturis dictum est: inde enim disputabatur, non de bonis actionibus atque peccatis. Itemque alibi: Sed nec sic quidem, inquam, ab*

Cap. 41. *homine homo diligendus est, ut diliguntur carnales fratres, vel filii, vel conjuges, vel quique cognati, aut affines, aut cives: nam & ista dilectio temporalis est. Non enim ul-*

Cap. 46. *las tales necessitudines haberemus, quæ nascendo & moriendo contingunt, si natura nostra in præceptis & imagine Dei manens, in istam corruptionem non relegaretur. Hunc sensum prorsus improbo, quem jam & superius improbavi in primo libro de Genesi contra manichæos. Ad hoc enim ducit, ut credantur illi conjuges primi non generaturi posteros homines, nisi peccassent; tam-*

Lib. 1.
Retr. c. 10.

quam

quam necesse fuerit, ut morituri gignerentur, si de concubitu maris & feminae gignerentur. Nondum enim videram fieri potuisse, ut non morituri de non morituris nascerentur, si peccato illo magno non mutaretur in deterius humana natura. Ac per hoc si & in parentibus, & in filiis fecunditas, felicitasque mansisset, usque ad certum sanctorum numerum, quem prædestinavit Deus, nascerentur homines, non parentibus successuri morientibus, sed cum viventibus regnaturi. Essent ergo etiam istæ cogitationes atque affinitates, si nullus delinqueret, nullusque moreretur.

9. Item alio loco: *Ad unum Deum tendentes*, inquam, & *ei uni religantes animas nostras, unde Religio dicta creditur, omni superstitione careamus.* In his verbis meis ratio quæ reddita est, unde sit dicta Religio, plus mihi placuit. Nam non me fugit aliam nominis hujus originem exposuisse latini sermonis auctores, quod inde sit appellata Religio, quod religitur: quod verbum compositum est à legendo, id est, eligendo, ut ita latinum videatur religo, sicut eligo. Hic liber sic incipit: *Cum omnis vita bonæ ac beatæ via.*

Cap. 55.